

NOTARIATO AKTUALIJOS

Laura Gumuliauskienė, Dalija Svirbutienė

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Civilinės justicijos institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4593
Elektroninis paštas laura@sgka.lt

Pateikta 2013 m. liepos 1 d., parengta spausdinti 2013 m. rugsėjo 20 d.

doi:10.13165/JUR-13-20-3-13

Anotacija. Straipsnyje apžvelgiamos Lietuvoje nuo 1992 m. veikiančio nepriklausomo lotyniškojo tipo notariato nūdienos aktualijos, patirtis, iššūkiai bei perspektyvos Lietuvos teisės kontekste, taip pat atsižvelgiant į tarptautines notariato veiklos teisinio reglamentavimo tendencijas. Straipsnyje aptariamas daug diskusijų sukėlęs ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismą pasiekęs pilietybės reikalavimas asmenims, norintiems tapti notarais, notarų atliekamų funkcijų įvairovė bei jų spektro pokyčiai skirtingose valstybėse ir laiko požiūriu, e. notaro koncepcija, notarinių paslaugų tarptautiškumo didėjimas bei naujausios Europos Sąjungos notarų veiklos teisinio reglamentavimo iniciatyvos, notariškai patvirtintų autentiškų dokumentų galiojimas.

Reikšminiai žodžiai: notaras, lotyniškasis notariatas, autentiškas dokumentas, notarinis veiksmas.

Įvadas

Notariato institucija tokia, kaip mes ją suprantame šiandien – laisva ir nepriklausoma, kurios veikla pagrįsta lotyniškojo (laisvojo) notariato principais, Lietuvoje sukurta 1992 m., priėmus Lietuvos Respublikos notariato įstatymą¹ (toliau tekste – Notariato įstatymas). Lotynų notariatas, atliekantis valstybės numatytas viešo pobūdžio funkcijas, veikia dvidešimt dviejose Europos Sąjungos valstybėse narėse ir daugiau nei aštuoniasdešimtyje pasaulio valstybių. Lotyniškojo notariato tėvyne laikoma Italija, kur 773 m. dokumentuose atsirado sąvoka *notarius publicus*, reiškianti, kad šis asmuo yra viešosios valdžios patikėtinis, kurio sudarytas dokumentas turi viešojo dokumento pobūdį. XI a. notarinis dokumentas įgijo *publica fides* (viešo pasitikėjimo) dokumento statusą ir užėmė svarbiausią vietą kitų įrodymų atžvilgiu. Galutinai viešasis notariatas susiformavo XII a. viduryje, kai tiek valstybė, tiek bažnyčia pripažino, kad notariškai patvirtintas dokumentas yra viešasis aktas².

Notarų veikla siekiama bendrojo, viešojo intereso tikslų, o visų pirma – užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Lotyniškajam notariatui būdingi šie požymiai: notarai – tai savarankiška profesinė veikla besiverčiantys valstybės įgalioti asmenys, kuriems dalį funkcijų perdavusi valstybė kontroliuoja jų vykdymą; notarai atlieka įstatymu pavestas viešąsias funkcijas; jų patvirtinti dokumentai pripažįstami viešu dokumentu, o juose įtvirtinti faktai laikomi nustatytais ir neįrodinėjami, kol šie dokumentai ar jų dalys įstatymų nustatyta tvarka nėra pripažinti negaliojančiais; notarų vykdoma veikla patenka į prevencinio teisingumo, kuriuo užtikrinamas teisinių ir verslo santykių stabilumas, sritį; notaro patvirtinti dokumentai yra autentiški (*acte authentique*) ir turi didesnę įrodomąją galią (*prima facie*), o juos pripažinti negaliojančiais gali tik teismas ir tik įstatyme nustatytais sąlygomis; notarai skiriami valstybės institucijų, ribojant notarų skaičių (*numerus clausus* principas), reguliuojant veiklos vietą bei nustatant notarinių veiksmų atlyginimo dydį³ ir t. t. Anot V. Gaivenio⁴, „lotynų notariato sistemos pagrindas yra kompromisas, kurio esmė ta, kad viešosios valdžios funkcijas atlieka laisvos profesijos žmonės, esantys specialiai parengti ir atsakingi už padarytą žalą“. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra išaiškinęs, kad „konkreto notaro užduotis yra atliekamais notariniiais veiksmais patikrinti tvirtinamo sandorio atitiktį įstatymams, nes notarui valstybė yra suteikusi svarbius įgaliojimus jam

1 Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. *Valstybės žinios*. 1992, Nr. 28-810.

2 Plačiau žr. Gaivenis, V. *Nuo raštininko iki notaro*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2007, p. 22–23; Karpavičienė, J. *Lietuvos notariato istorija*. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2012.

3 2012 m. balandžio 19 d. Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3, 19, 22, 23 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 19¹ straipsniu įstatymas (*Valstybės žinios*. 2012, Nr. 50-2444) numato šešis pagrindinius lotyniškojo notariato tradicijomis pagrįstus notarų paslaugų įkainių nustatymo kriterijus: 1) tvirtinimo sandorio ar kito notarinio veiksmo vertė, 2) atliekamo notarinio veiksmo ar teikiamos paslaugos pobūdis, 3) notaro ekonominio nepriklausomumo užtikrinimas, 4) notaro profesinės veiklos ir civilinės atsakomybės rizika, 5) kryžminis subsidijavimas, 6) sąnaudų kriterijus.

4 Gaivenis, V. Notaras šiandienos teisinėje sistemoje. *Justitia*. 1999, 1–6: 15.

vykdant viešąją funkciją – apsaugoti teisėtumą civiliniuose teisiniuose santykiuose, tai suponuoja ir notaro griežtos profesinės atsakomybės ypatumus⁵.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismas (toliau tekste – ESTT) savo praktikoje pripažino, kad notarų funkcijos yra viešąja teise suteikti įgaliojimai valstybės interesams ginti⁶. Tai, kad notarams pavestos viešosios valdžios funkcijos, taip pat buvo konstatuota 1994 m. sausio 18 d. Europos Parlamento rezoliucijoje ir dar kartą patvirtinta 2006 m. kovo 23 d. rezoliucijoje. Europos Parlamento nuomone, notarams valstybės perduoda viešosios valdžios funkcijas, todėl šiai profesijai taikytina valstybės tarnybos išimtis. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas (toliau tekste – Konstitucinis Teismas) 2008 m. sausio 7 d. nutarime „Dėl Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 45 straipsnio 3, 5 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“⁷ nurodė, kad „antstolio, kaip ir notaro, profesija – tai valstybės kontroliuojama profesija, t. y. toks viešąjį interesą užtikrinančių funkcijų vykdymas, kai tai daro savarankiška profesine (privačia) veikla besiverčiantys asmenys, o jiems šias funkcijas vykdyti perdavusi valstybė turi kontroliuoti, kaip jos vykdomos“. Kitame nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad notarų funkcijų vykdymo užtikrinimas – viešasis interesas ir valstybės priedermė⁸.

Pagal Europos teisinę tradiciją, notaras nėra vien dokumentų tvirtintojas. Notariatas yra vienas iš pamatinių sutarčių įforminimo teisinės kultūros „akmenų“. Pagal savo teisinį reglamentavimą ir galias tradicijas, notaro profesija labai priartinta prie teisėjo profesijos, o tai leidžia notariatui vaidinti svarbų vaidmenį ginčų prevencijos ir reguliavimo srityje⁹. Notaro teikiamos teisinės konsultacijos ir dokumentų tvirtinimas atlieka ginčų prevencijos funkciją. Šiai profesijai dar priskiriama socialinės rimties ir taikos išsaugojimo funkcijos, todėl jai būtinas atitinkamas reglamentavimas ir valstybės apsauga.

1. Pilietybės reikalavimas notarams

Valstybė, suteikdama notarui didelius įgaliojimus ir pasitikėjimo, nustato ir gan griežtus reikalavimus asmenims, norintiems tapti notariais, bei tiksliai reglamentuoja tapimo notaru procedūrą. Pirmiausia, tai pilietybės, atitinkamo teisinio išsilavinimo, nepriekaištingos reputacijos, valstybinės kalbos mokėjimo ir kiti reikalavimai.

5 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-264/2008.

6 ESTT byla *Colegio de Oficiales de la Marina Mercante Española v. Administración del Estado* Nr. C-405/01.

7 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 45 straipsnio 3, 5 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2008, Nr. 4-136.

8 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 34-1620.

9 Woschnak, K. Notariatas Europos Sąjungoje. Padėtis Europoje: iššūkiai ir profesinės strategijos gairės. *Lietuvos notariato uždaviniai Respublikai tapus Europos Sąjungos nare. Tarptautinės konferencijos, vykusios 2004 m. vasario 12 d., medžiaga*. Lietuvos notarų rūmai, 2004.

Europos Komisija, prieštaraujanti diskriminacijai dėl pilietybės bei norėdama pašalinti konkurencijos teisės normų pažeidimus, susijusius su notarinių paslaugų rinkos reguliavimu Europos Sąjungoje, nurodė, kad Europos Bendrijos steigimo sutarties¹⁰ (toliau tekste – Europos Bendrijos sutartis) 43 straipsnis draudžia bet kokią diskriminaciją dėl pilietybės, išplaukiančią iš teisės aktų, kaip įsisteigimo laisvės ribojimą. 2006 m. spalio 18 d. Europos Komisija pradėjo pažeidimo procedūrą prieš Lietuvą (Nr. 2006/2234) dėl pilietybės reikalavimo taikymo notarams¹¹. Europos Komisija pabrėžia, kad Notariato įstatymo nuostata, įtvirtinanti, kad notaru gali tapti tik Lietuvos Respublikos pilietis, prieštarauja Europos Bendrijos steigimo sutarties nuostatoms dėl įsisteigimo laisvės ir nėra pateisinama sutarties 45 straipsniu (dabartinis Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo¹² 51 straipsnis) išimtimi, pagal kurią Europos Bendrijos steigimo sutarties nuostatos netaikomos veiklai, kuri bet kurioje valstybėje yra susijusi, nors ir laikinai, su viešosios valdžios funkcijų vykdymu. 2007 m. sausio mėnesį Europos Komisijai pateiktame Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos (toliau tekste – Teisingumo ministerija) atsakyme buvo išdėstyti argumentai dėl nesutikimo su Komisijos nuomone. Tačiau Komisijos nuomone, Lietuvos, kaip ir kitų valstybių, prieš kurias pradėta procedūra, teisės aktais notarams suteiktos funkcijos turi silpną ryšį su viešosios valdžios funkcijų vykdymu. 2007 m. spalio mėnesį Europos Komisijos nuomonės dėl pilietybės reikalavimo taikymo sulaukė ir Čekija, Latvija, Vengrija, Malta, Lenkija, Slovakija ir Slovėnija.

Po Komisijos pastabų dėl pilietybės reikalavimo notarams tokius reikalavimus panaikino Estijos Respublika, Italijos Respublika, Ispanijos Karalystė, Portugalijos Respublika.

2008 m. birželio 2 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė pritarė Lietuvos įstojimui į ESTT nagrinėjamas bylas C-47/08¹³, C-50/08¹⁴, C-51/08¹⁵, C-52/08¹⁶, C-53/08¹⁷, C-54/08¹⁸, C-61/08¹⁹, kuriose, palaikydama Belgijos Karalystę, Liuksemburgo Didžiąją Hercogystę, Prancūzijos Respubliką, Austrijos Respubliką, Vokietijos Federacinę Respubliką ir Graikijos Respubliką, toliau laikėsi savo pozicijos dėl pilietybės reikalavimo taikymo asmenims, norintiems tapti notarais.

ESTT 2010 m. rugsėjo mėnesį pateiktoje generalinio advokato *Pedro Cruz Villalon* išvadoje²⁰ teigiama, kad nustatydamos pilietybės reikalavimą asmenims, norintiems tap-

10 Europos Bendrijos steigimo sutartis (Suvestinė redakcija). [2002] OL C 340.

11 Europos teisės departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos informacija [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-29] ir kitur prie el. šaltinių <http://www.etd.lt/popup2.php?m_news_id=140&tmpl_name=m_news_print_form>.

12 Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. [2012] OL C 326.

13 Byla *Komisija prieš Belgiją* Nr. C-47/08.

14 Byla *Komisija prieš Prancūziją* Nr. C-50/08.

15 Byla *Komisija prieš Liuksemburgą* Nr. C-51/08.

16 Byla *Komisija prieš Portugaliją* Nr. C-52/08.

17 Byla *Komisija prieš Austriją* Nr. C-53/08.

18 Byla *Komisija prieš Vokietiją* Nr. C-54/08.

19 Byla *Komisija prieš Graikiją* Nr. C-61/08.

20 <<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=78700&pageIndex=0&doclang=lt&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2023382>>. [žiūrėta 2013-08-29].

ti notarais, minėtos šešios valstybės pažeidė savo įsipareigojimus pagal Europos Bendrijos steigimo sutartį. Jo nuomone, tik ta veikla, kuri vykdoma savarankiškai, konkrečiai ir tiesiogiai susijusi su viešosios valdžios funkcijų vykdymu, gali nepatekti į įsisteigimo laisvės apibrėžimą. Notarai dalyvauja vykdant viešosios valdžios funkcijas, tačiau tai vyksta netiesiogiai. Komisijos tvirtinimu, notarai neturi valstybinio lygio įgaliojimų, t. y. neturi sprendimo priėmimo galių ir jų sprendimai (autentiški aktai) vykdytini tik tiek, kiek šalys sutinka juos vykdyti, nes jie gali būti ginčijami teisme. Notarų veikla nėra viešosios valdžios funkcijų vykdymas, nes notarai nepriima nei bendro, nei individualaus pobūdžio teisės aktų. Skirtingai nei teisėjams, notarams perduotos teismo funkcijos nesuteikia įgaliojimo spręsti šalių konfliktus. Teisinių dokumentų rengimas, konsultavimas yra parengiamoji veikla, kuri panaši į advokatų veiklą. Be to, notarai savo profesija verčiasi konkurencijos sąlygomis, o tai nebūdinga viešosios valdžios vykdymui. Taip pat pažymėta, kad notarai tiesiogiai ir asmeniškai savo klientams atsako už žalą.

Generalinis advokatas pabrėžė, jog prielaida, kad valstybės narės pilietis negali išreikšti teisėto lojalumo kitai valstybei narei įsipareigojimo kitaip nei pirma priimdamas jos pilietybę, tikrai neatitinka nei Europos Bendrijos sutarties 17 straipsnio, nei 18 straipsnio, nei politinių su pilietybe susijusių teisių, kylančių iš sutarčių ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos²¹.

2011 m. gegužės 24 d. buvo priimti ESTT sprendimai bylose C-47/08 prieš Belgijos Karalystę, C-50/08 Prancūzijos Respubliką, C-51/08 Liuksemburgo Didžiąją Hercogystę, C-52/08 Portugalijos Respubliką, C-53/08 Austrijos Respubliką, C-54/08 Vokietijos Federacinę Respubliką, C-61/08 prieš Graikijos Respubliką. ESTT sprendimuose konstatavo, kad pagal Europos Bendrijos sutarties 43 straipsnį (dabartinis Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 49 straipsnis) valstybėms narėms draudžiama asmenims, kurie nori pasinaudoti įsisteigimo laisve, savo teisės aktuose numatyti kitokias veiklos vykdymo sąlygas nei tos, kurios nustatytos jų pačių piliečiams. Be to, Europos Bendrijos sutarties 43 straipsniu siekiama užtikrinti kiekvienam valstybės narės piliečiui naudojimąsi tomis pačiomis kaip ir nacionalinių subjektų teisėmis ir draudžiama bet kokia iš nacionalinės teisės aktų kylanti pilietybe grindžiama diskriminacija. ESTT pripažino, kad nepakanka argumentų, kad notarų veikla būtų laikoma tiesiogiai ir konkrečiai susijusi su viešosios valdžios funkcijų vykdymu, kaip tai suprantama pagal Europos Bendrijos sutarties 45 straipsnį. Kitaip tariant, ESTT konstatavo, kad notarai savo veikloje tiesiogiai nerealizuoja valstybės *iuris imperini* tokia apimtimi, kuri yra būtina taikant išimtį dėl pilietybės. Tačiau ypatingą notarų atliekamą funkciją ESTT vis dėlto išskyrė, pažymėdamas, jog „notaras užtikrina, kad privačių asmenų sudaryti sandoriai būtų teisiški ir teisiškai patikimi“. Kaip pažymėjo Europos Sąjungos notariatų taryba (toliau – CNUE²²) prezidentas dr. Tilmanas Götte (2012 m., Vokietija), „ypatingas pasitikėjimas,

21 [2012] OL C 326.

22 Ang. *The Council of the Notariats of the European Union* (CNUE) – Europos Sąjungos notariatų taryba. Tai pelno nesiekianti asociacija, įkurta 1993 m. Jos nariais yra Europos Sąjungos valstybių lotyniškojo tipo notariatai (21 Europos Sąjungos valstybių notariatas ir Kroatija stebėtojos statusu). CNUE tikslas – atstovauti nariams Europos Sąjungos institucijose, skatinti notariatų veiklą ir paslaugų teikimą, stiprinti profesinį notariatų bendradarbiavimą, rinkti, sisteminti ir teikti notariatams aktualią tarptautinę informaciją.

kuris notarams išreiškiamas teisėje, pateisinamas tik tada, kai notaras visus piliečius konsultuoja kaip nepriklausomas ir nešališkas asmuo²³.

Taip pat reikėtų paminėti, kad ESTT atmetė Liuksemburgo argumentą, susijusį su būtinybe užtikrinti liuksemburgiečių kalbos vartojimą, vykdant notaro funkcijas, pažymėdamas, kad nors valstybių narių nacionalinio savitumo išsaugojimas yra teisėtas Europos Sąjungos teisės sistemoje gerbiamas tikslas, Didžiosios Hercogystės nurodytą interesą vis dėlto galima veiksmingai apsaugoti ir kitomis priemonėmis, o ne bendrai kitų valstybių narių piliečiams taikomu draudimu.

CNUE laikosi nuostatos, kad notarai nėra paprasti ekonominės veiklos bendrojoje rinkoje vykdytojai, o valstybės atstovai, todėl notariatai pagrįstai reikalauja Europos Bendrijos sutarties 45 straipsnio išimties. CNUE prezidentas Rudolfas Kaindlas (2012 m., Austrija) pabrėžė, kad toks ESTT sprendimas nėra notariato pabaiga. Notaro patvirtintas dokumentas išsaugojo savo tvirtinamąją ir vykdomąją galią, taip pat išsaugotas notaro statusas. Prof. V. Nekrošiaus manymu²⁴, atsižvelgiant į tai, kad ESTT pripažino galimu notarų skaičiaus bei veiklos teritorijos ribojimą, darytina išvada, kad aptartų sprendimų priėmimas iš esmės nepakeitė iki tol egzistavusios situacijos. ESTT nepaneigė lotyniškojo notariato sistemos idėjos, kad notarai nėra komercinės ūkinės veikos subjektai. CNUE Generalinė asamblėja priėjo prie išvados, kad net ir panaikinus pilietybės reikalavimą, užsieniečiams, norintiems verstis notaro veikla, turės galioti ir būti taikomi tokie patys reikalavimai, kaip ir tos valstybės narės piliečiams.

Atsižvelgiant į tai, kad nacionalinės pilietybės reikalavimas notarams ESTT buvo pripažintas kaip pažeidžiantis įsisteigimo laisvę, 2011 m. gruodžio mėnesį buvo priimtas Notariato įstatymo pakeitimas²⁵, kuriame, be kita ko, nustatoma, kad notaru, notaro atstovu ir kandidatu į notarus (asesoriumi) Lietuvos Respublikoje gali būti Europos Sąjungos, Europos Ekonominės Erdvės susitarimą pasirašiusios valstybės ar Šveicarijos Konfederacijos piliečiai, taip pat įtvirtintas reikalavimas asmeniui, norinčiam tapti notaru, mokėti valstybinę, t. y. lietuvių, kalbą. Pakeitimai įsigaliojo nuo 2012 m. sausio 6 d.

2. Lotyniškojo notariato ypatumai skirtingose valstybėse

Lotyniškojo notariato veikla grindžiama valstybės funkcijų perdavimu privatiems asmenims, nustatant jiems specialius kvalifikacinius reikalavimus, leidžiant savo veikloje naudoti valstybės simbolius, pripažįstant jų išduoto dokumento autentiškumą (*acte authentique*), suteikiant jam didesnę įrodomąją galią (*prima facie*) bei užtikrinant

ją, atlikti tyrimus, rengti studijas. Lietuvos notariatas į CNUE priimtas 2004 m. gegužės 13 d.

- 23 Götte, T. Europos Sąjungos notariatų tarybos veikla, tarptautinio bendradarbiavimo nauda ir tarybos įnašas stiprinant pagrindinius lotyniškojo notariato principus. Tarptautinės konferencijos „Teisė, atsakomybė, patikimumas“, vykusios 2012 m. gruodžio 1 d., pranešimas. *Notariatas*. 2013, 15.
- 24 Nekrošius, V. Lietuvos notarų rūmų, Koblenco (Vokietija) notarų rūmų ir Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų kolokviumo „Notariatas ir viešasis interesas“, vykusio 2011 m. lapkričio 28 d. Vilniuje, pranešimo tezės. *Notariatas*. 2012, 13.
- 25 Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3, 15(1), 22, 23, 36, 56 straipsnių pakeitimo ir papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 4-114.

jo vykdymą. Kiekvieno nacionalinio notariato organizacinę struktūrą, veiklos ribas ir kompetenciją nustato nacionaliniai teisės aktai, tačiau visose valstybėse išsaugomi pagrindiniai lotyniškojo notariato veiklos ir organizaciniai principai: nepriklausomumas, nešališkumas, asmeninė atsakomybė klientams, paslapties išsaugojimas, kliento laisvė rinktis notarą ir t. t. Visose lotyniškojo notariato tipo valstybėse notaras turi išimtinės funkcijas tam tikrais klausimais bei negali atlikti veiksmų užsienyje. Šio tipo notarams suteikiamos monopolinės teisės, tačiau šios teisės derinamos su notaro pareiga teikti paslaugas visiems, kas jų paprašo, ir jiems neleidžiama specializuotis. Notarų skaičius yra ribojamas (išskyrus Olandiją, Malta, Rumuniją, Lenkiją, tačiau ir šiose valstybėse nėra visiškos notaro įsisteigimo laisvės), nustatoma jų veiklos teritorija. Lietuvoje notarų skaičių²⁶, jų buveinę ir veiklos teritoriją nustato Lietuvos Respublikos teisingumo ministras, vadovaudamasis Notarų gyventojams teikiamų teisinių paslaugų poreikių vertinimo metodika²⁷.

Priklausomai nuo nacionalinio įstatymų leidėjo pasirinkimo, lotyniškojo tipo notaras gali verstis vien notarine praktika (Lietuva, Lenkija, Latvija ir kt.), ir toks modelis vadinamas „tik notaro“ modeliu, arba dirbti ir advokatūros srityje (Vokietija, Gvatemala), ir toks modelis vadinamas „notaro-advokato“. Konkretaus modelio parinkimą lemia tos valstybės įstatymų leidėjo pasirinkimas, atsižvelgiant į valstybės režimą, teisinę santvarką ir tradicijas, visuomeninių teisinių santykių išsivystymo lygį, civilinės apyvartos apimtį bei kitus reikšmingus valstybėje egzistuojančius politinius, teisinius, ekonominius, socialinius faktorius.

Daugelyje valstybių notaro pareigos užimamos viešo konkurso būdu (Vokietija, Latvija, Lietuva, Estija, Italija ir kt.), tačiau, pavyzdžiui, Olandijoje notarus iki gyvos galvos skiria monarchas. Be jau minėto pilietybės reikalavimo, lotyniškojo tipo notariatui numato ir kitus reikalavimus asmenims, norintiems tapti notarais. Pavyzdžiui, Olandijoje asmuo, norintis tapti kandidatu į notarus, turi turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą, išlaikyti kvalifikacinį egzaminą, atlikti šešerių metų praktiką; Kanados Kvebeko provincijoje kandidatai į notarus turi turėti vadinamąjį LL.L²⁸, LL.B²⁹ arba B.C.L³⁰ ir papildomai privalomi vieneri metai praktinių studijų, susijusių su notarų specializacijos sritimis; Kinijoje konkretaus išsilavinimo reikalavimo nėra, tačiau pretendentas į notarus turi ne mažiau kaip dvejus metus dirbti notaro biure praktikantu ir išlaikyti Nacionalinio Teismo egzaminą. Vienas iš būdų notaru tapti Lietuvoje – tai visų pirma turėti aukštąjį universitetinį teisinį išsilavinimą, ne mažiau kaip vienerius metus būti kandidatu į notarus (asesoriumi), išlaikyti notaro kvalifikacinį egzaminą (Notariato įstatymo 3 straipsnis).

26 Šiuo metu Lietuvoje 230 biurų profesinę veiklą vykdo 269 notariai, Estijoje – 100 notarų, Vokietijoje – 9500 notarų, Latvijoje – 117 notarų, Olandijoje – 1433 notariai, Austrijoje – 822 notariai. Iki notariato reformos 1991 m. sausio 1 d. Lietuvoje 53 notarinėse kontorose dirbo 129 notariai. 2012 m. Lietuvos notariai atliko apie 1,5 milijono notarinių veiksmų.

27 Patvirtinta Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2006 m. gruodžio 28 d. įsakymu Nr. 1R-481. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 2-94.

28 *Latin Legum Licentiatas, Licentiate of Laws* – Ontario universiteto suteikiamas mokslo laipsnis.

29 *Bachelor of Laws* – Kvebeko bendrosios teisės bakalauro laipsnis.

30 *Bachelor of Civil Law* – Kvebeko civilinės teisės bakalauro laipsnis.

Notaras konkrečiose valstybėse gali turėti skirtingą statusą, pavyzdžiui, Portugalijoje, Ukrainoje notaras gali turėti dvigubą statusą – viešas pareigūnas arba privatus asmuo, Rusijos Federacijoje notaras gali būti arba valstybės pareigūnas, arba privatus darbuotojas, kontroliuojamas valstybinės institucijos³¹.

Tarptautinės notariato sąjungos (toliau – UINL³²) asamblėjoje, vykusioje Kolumbijoje 2011 m. gruodžio 20 d., pažymėta, kad nepaisant kontinentinių skirtumų, notariatų tikslai ir uždaviniai lieka tie patys. XXI a. notaras turi būti profesionalus, modernus, lankstus, atviras visuomenei, besilaikantis profesinės etikos. Įvairiose šalyse notarų kompetencija keičiasi – vienose valstybėse ji plečiasi, kitose, atvirkščiai, – siaurėja. Pavyzdžiui, Afrikos žemyne, pagrindinės notaro veiklos sritys yra patarimoji, taikinamoji ir pasitikėjimo. Atsirado naujos funkcijos pinigų plovimo prevencijos srityje, saugios teisinių aktų judėjimo erdvės kūrimo, po truputį rengiamas testamentų registras. Alžyre aktyviai dirbama įmonių teisės srityje. Tik vienintelis Maroko notariatas gavo teisę tvirtinti kooperatinių bendrovių dokumentus, o, pavyzdžiui, Mauritanijoje visos sutartys, net automobilių perleidimo, turi būti patvirtintos notaro. Amerikos kontinente notarai atlieka klasikines ir naujas funkcijas. Naujos funkcijos atsirado kovos su pinigų plovimu ir nusikalstamumo prevencijos srityje. Notaras sprendžia ginčus kaip arbitras arba mediatorius. Notarų patvirtinti dokumentai yra pripažįstami visose valstybinėse institucijose, modernizuojami viešieji registrai. Japonijoje notaro statusas šiek tiek skiriasi nuo kitų valstybių notarų. Čia valstybė notarams skiria kompensaciją už atliktą veiklą. Notarai biurus steigia savarankiškai, o jų veiklą prižiūri Teisingumo ministerija. Kinijoje notarų biurai yra dvejopo pobūdžio: steigiami Teisingumo ministerijos ir steigiami paties notaro iniciatyva. Notarai turi valstybės įgalioto asmens statusą. Europoje viena pagrindinių notariato veiklos modernizavimo krypčių yra informacinių technologijų plėtra, naujų funkcijų priskyrimas notarams. Išskirtinis notariato vaidmuo yra ekonomikos saugumo užtikrinimo srityje, dokumentų judėjimo kontrolė, nusikalstamos veikos prevencija.

UINL metinėje ataskaitoje, atlikus studijas 32 valstybėse apie notarų kompetenciją, pažymėta, kad notarai atlieka 63 skirtingas funkcijas. Klasikinėms priskiriamos šios:

- nekilnojamo turto perleidimo sutarčių tvirtinimas (visose valstybėse, išskyrus Čekiją);
- hipotekos sandorių tvirtinimas (visose valstybėse, išskyrus Čekiją);
- vedybų sutarčių tvirtinimas (visose valstybėse, išskyrus Bulgariją, Portugaliją, Rumuniją, Slovėniją);

31 Report on European Judicial Systems [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-29]. <Edition2008//http://wcd.coc.int/ViewDoc.jsp?id=1336209# p18881_486910>.

32 Pranc. *Union Internationale du Notariat* – Tarptautinė notariato sąjunga, įkurta 1948 m. spalio 2 d. Tai nevyriausybinė organizacija, vienijanti 83 Europos, Amerikos, Afrikos ir Azijos valstybes (apima per 300 000 notarų), kurių notariatai priklauso lotyniškojo notariato sistemai, pagrįstai romanų-germanų teisės tradicija. Tarptautinė notariato sąjunga siekia viešinti ir skleisti notarinę veiklą, koordinuoti ir plėtoti ją tarptautiniu mastu, atstovauti notarams tarptautinėse organizacijose, bendradarbiauti su valstybių narių ir ne narių notarų rūmais lotynų notariato vystymo klausimais, siekdama savo tikslų sprendžia strateginius tarptautinio notariato klausimus, organizuoja profesinius kongresus, mokslinę notariato veiklą ir t. t. Lietuvos notariatas į Sąjungą priimtas 1994 m. vasario 11 d.

- juridinių asmenų steigimo dokumentų tvirtinimas (visose valstybėse, išskyrus Bulgariją, Portugaliją, Latviją);
- testamentų tvirtinimas;
- pinigų, vertybinių popierių priėmimas į depozitą;
- paveldėjimo klausimų sprendimas;
- dovanojimo sandorių tvirtinimas ir t. t.³³

Prie naujų notarų funkcijų priskiriamos teisių registravimo, mediacijos funkcijos, taikos sutarčių, skyrybų (nesant ginčo) tvirtinimas ir t. t. Nyderlandų notariatai taip pat dalyvauja santuokos nutraukimo bylose – notaras gali parengti ir pateikti teismui skyrybų prašymą, taip pat gali atstovauti šalims teisme; Vengrijoje notariatai šalių sutarimu nutraukia santuokas; Estijos notariatai tvirtina santuokų sudarymą ir nutraukimą; Rumunijoje notariatai tvirtina santuokos nutraukimą, jei nėra nepilnamečių vaikų; Rusijos notariatai tvirtina sutartis dėl įvaikinimo; Austrijoje ir Slovėnijoje notarams suteikta teisė atstovauti klientams teisme ne ginčo teisenoje; Lietuvos notariatai perėmė hipotekos registravimo funkciją, pradėjo daryti vykdomuosius įrašus dėl priverstinio skolos išieškojimo, nuo 2012 m. pabaigos tvirtina liudytojų civilinėse bylose parodymus; Austrijoje, Belgijoje, Slovėnijoje Olandijoje, Prancūzijoje yra specialūs įstatymai, įteisinantys notaro kaip mediatoriaus veiklą.

Lietuvos notariatai mediaciją vykdo *de facto*, tačiau mediacija *de facto*, ir mediacija kaip savarankiška funkcija yra skirtingi dalykai. Notariato įstatymas draudžia notarui užsiimti kita veikla, išskyrus pedagoginę ir kūrybinę veiklą. Lietuvos notarų rūmai palankiai vertina CNUE iniciatyvą perduoti notarams mediatoriaus funkciją. Atsižvelgdami į Europos notarų praktiką sprendžiant ginčus neteisminiu būdu, kai notariatai veikia ne tik kaip mediatoriai, bet ir kaip arbitrai (Vokietijoje, Estijoje, Austrijoje), Lietuvos notarų rūmai yra svarstę ir Prekybos arbitražo teismo steigimo galimybes. Manoma, kad šio teismo arbitražo sąrašė galėtų būti ir notariatai. Deja, archyvuose nugulė įstatymų projektai, kuriuose buvo numatyta Lietuvoje notarams perduoti santuokos ne ginčo tvarka nutraukimo bylas, santuokos tvirtinimą, tėvų sutartis dėl vaikų išlaikymo (kaip tai numatyta Vokietijoje).

Be naujų funkcijų notarams priskyrimo, pastebimas ir priešingas reiškinys. 2008 m. Europos Komisija pateikė pasiūlymą dėl Tarybos reglamento dėl Europos privačios bendrovės statuto³⁴. Tai turėtų būti atsvara nacionalinėms ribotos atsakomybės bendrovėms. Savo pateiktame projekte Europos Komisija aiškiai atsisakė preventyvos notaro atliekamos teisinės kontrolės ir reikalavimų išlaikyti reikalaujamą formą. Bendrovės steigiamos nedalyvaujant notarui, naudojant pavyzdinius įstatus. Nuo 2009 m. Lietuvoje įtvirtinta galimybė individualią įmonę ar uždarąją akcinę bendrovę steigti, neatliekant notarinio teisinio tyrimo, jei dokumentai registruojami tiesiogiai elektroniniu būdu, steigimo dokumentai rengiami vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės pa-

33 Tarptautinės lotyniškojo notariato sąjungos (UINL) Europos reikalų komisijos (CAE) plenarinės sesijos, vykusios 2010 m. gegužės 21–22 d., medžiaga (nepublikuota).

34 KOM(2008) 396 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-29]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0396:FIN:LT:PDF>>.

tvirtintais pavyzdiniais steigimo dokumentais³⁵. Nuo 2011 m. Juridinių asmenų registro nuostatuose³⁶ atsisakyta notaro teisinio tyrimo ir steigiant asociaciją ar viešąją įstaigą³⁷.

2.1. E. notaras

Notarų įžengimas į elektroninę erdvę yra dėsningas ir neišvengiamas. CNUE, bendradarbiaudama su Europos Komisija, įgyvendina kelis projektus, susijusius su profesinės informacijos mainais ir notarų paslaugų prieinamumo viešinimu; kuriama e. notaro sistema, kurios tikslas – automatizuojant notarų veiklos procesus, perkelti į elektroninę erdvę teikiamas notarų paslaugas, kurios būtų prieinamos tiek fiziniams, tiek juridiniams asmenims ir valstybės institucijoms. Numatoma sudaryti galimybę vienus notarinius veiksmus atlikti perkėlimo į elektroninę erdvę 3 brandos lygiu, t. y. kai klientas paslaugos užsakymą, dokumentų pateikimą notarui gali atlikti elektroniniu būdu, tačiau rezultatą gauna atvykęs į notaro biurą, o kitus notarinius veiksmus atlikti 4 brandos lygiu, t. y. tiek paslaugos užsakymas, tiek dokumentų pateikimas notarui, tiek notarinio veiksmo atlikimas bei notarinio dokumento pateikimas klientui būtų atliekamas elektroniniu būdu. Įgyvendinus šį projektą būtų sukurta ir perkelta į elektroninę erdvę apie 28 šiuo metu notarų teikiamos paslaugos. E. notaro sistemoje 4 brandos lygiu numatoma atlikti tokius notarinius veiksmus: juridinių asmenų steigimo ir steigimo dokumentų pakeitimo atlikimas, paveldėjimo teisės liudijimų išdavimas, nuosavybės teisės į dalį bendro sutuoktinių turto liudijimų išdavimas, dokumentų dublikatų išdavimas, vekselių ir čekių protestavimas ir t. t.

Estijoje jau kelerius metus veikia e. notaro sistema, leidžianti steigti juridinius asmenis; Austrija jau daugiau nei dešimtmetį naudoja elektroniniu notarų dokumentų archyvą *cyberDOC*. Kartu su Valstybės įmone Registrų centru nuo 2009 m. Lietuvos notarų biuruose įdiegta ir veikia Nekilnojamojo turto sandorių viešoji elektroninė paslauga (NETSVEP)³⁸, šiuo metu baigiami projektavimo ir konstravimo kuriamos Juridinių asmenų registravimo elektroninės paslaugos (JAREP) sistemos darbai. Su Centrine hipotekos įstaiga notarijai sąveikauja per Hipotekos ir įkeitimo sudarymo ir registravimo paslaugos (HISREP) sistemą³⁹. Artimiausias Lietuvos notariato tikslas – sukurti elektroninę notaro knygą bei integruoti ją su elektroniskai atliekama paslauga.

35 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1441 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimo Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2009, Nr. 135-5882.

36 Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimu Nr. 1407. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 107-4810.

37 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 701 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimo Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir Juridinių asmenų registro nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 75-3612.

38 NETSVEP – nekilnojamojo turto sandorių viešoji elektroninė paslauga, kai nekilnojamojo turto registro ir kadastro informacija elektroninėmis priemonėmis tiesiogiai yra teikiama notarams notaro biure. NETSVEP tikslas – supaprastinti nekilnojamojo turto sandorių sudarymo procedūras, visus reikiamus sandoriui sudaryti bei teisėms įregistruoti veiksmus atliekant pas notarą (vieno langelio principas).

39 Hipotekos ir įkeitimo sandorį patvirtinęs notaras elektroniniu būdu perduoda hipotekos registruoti duomenis hipotekai registruoti, nelieka papildomo teismo tyrimo. Hipotekos kreditorius dėl skolos išieškojimo turi kreiptis į notarą dėl vykdomojo įrašo atlikimo.

Nepaisant to, kad į elektroninę erdvę perkeliama vis daugiau notarinių veikslių, tačiau turi išlikti ir tiesioginis notaro ir kliento ryšys bei notaro tvirtinamo dokumento teisinė kontrolė, o e. notaras jokiu būdu neturi reikšti notariškai patvirtinto dokumento (sandorio) teisinio patikimumo sumažėjimo.

2.2. Naujos iniciatyvos

2010 m. pabaigoje Europos Komisija paskelbė žaliąją knygą „Mažiau administracinių formalumų piliečiams. Skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą“⁴⁰. CNUE darbo grupės nuomone, automatiškai galėtų būti pripažįstami tik objektyvūs civilinės būklės aktai, dėl kurių juridinio įtvirtinimo neturėtų kilti teisinių diskusijų, t. y. gimimo ir mirties faktai. Siūloma suvienodinti tarptautinės privatinės teisės normas. Be to, siūloma suteikti piliečiams galimybę pasirinkti jų teisiniam statusui taikytiną teisę.

CNUE narių nuomonės dėl pateikto projekto išsiskyrė. Prancūzijos notarų rūmai siūlo visus civilinės būklės aktų įrašus automatiškai pripažinti kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse; Nyderlandų notarijai mano, kad neturėtų būti atsisakoma dokumentų legalizavimo (tvirtinimo pažyma *Apostille*) dėl galimo sukčiavimo ir dokumentų klastojimo; Austrijos notarijai siūlo kompromisinę poziciją, t. y. išplėsti automatiškai pripažįstamų dokumentų sąrašą (gimimas, mirtis, pavardė, tėvystė), o sutartinį pobūdį turintiems aktams (santuoka, partnerystė) laisvą judėjimą lengvinti, vienodinant tarptautinės privatinės teisės normas⁴¹.

2011 m. pabaigoje Europos Komisija pateikė Pasiūlymą dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo-pardavimo sutarčių teisės⁴². Siūloma parengti bendrą Europos pirkimo-pardavimo sutarčių teisę, kuri kiekvienos valstybės narės nacionalinėje teisėje sudarytų antrą sutarčių teisės sistemą. Bendra Europos Sąjungos teisė, kaip alternatyva, daugiausia būtų taikoma pirkimo-pardavimo sandoriams, sudaromiems tarp skirtingose valstybėse įsikūrusių įmonių ar pirkėjo ir pardavėjo. Diskutuojama, kokią įtaką bendra teisė turės nacionalinei teisei, ar ji galės būti taikoma vienoje valstybėje sudaromiems sandoriams, koks bus šios teisės santykis su kitais teisės aktais, kaip tai realiai paveiks verslą, kaip bus įgyvendintas teisinio tikrumo principas, o kartu – ir prevencinė notaro kontrolės funkcija.

40 KOM(2010) 747 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-29]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0747:FIN:LT:PDF>>.

41 2010 m. sausio 29 d. Lietuvoje įsigaliojo 1976 m. Konvencija dėl išrašų iš civilinės būklės aktų įrašų išdavimo įvairiomis kalbomis. Lietuvai tapus šios konvencijos dalyve, suinteresuotų asmenų išrašai iš civilinės būklės aktų, patvirtinančių gimimą, santuoką ar mirtį, kiekvienos valstybės Konvencijos dalyvės išduodami pagal konvencijoje patvirtintas formas ir kiekvienos valstybės priimami be legalizavimo ar jam lygiavertžių formalumų.

42 KOM(2011) 635 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-29]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0635:FIN:lt:PDF>>.

2011 m. liepos mėnesį Europos žemės registų asociacija (toliau – ELRA⁴³) pakvietė CNUE dalyvauti europiniame „Sandorių be sienų“ (toliau – CROBECO⁴⁴) ir „Nekilnojamojo turto registracijos be sienų“ (toliau – CRORELA⁴⁵) projektuose. Šių sistemų esmė – sudaryti užsienio šalių asmenims galimybę parengti nekilnojamojo turto pardavimo sutartis, vadovaujantis teisės aktais tos šalies, kurioje yra nekilnojamas turtas, ir persiųsti šias sutartis elektroniniu būdu atsakingam turto registru, taip pat sudaryti galimybę asmenims, turintiems užsienio valstybėje išduotą paveldėjimo teisės liudijimą ir nekilnojamąjį turtą, elektroniniu būdu šį liudijimą registruoti nacionalinių aktų nustatyta tvarka. Ispanijos notariatas pasiūlė alternatyvų projektą „Nekilnojamojo turto sandorių palengvinimas Europoje“ (toliau – *EUFides*⁴⁶), kuriam pritarė visi notariatai. Jo esmė – pasinaudoti jau veikiančiomis nacionalinėmis elektroninėmis sistemomis, naudojant dvigubą e. parašą. Bendradarbiaujant šalies, kurioje yra nekilnojamas turtas, notarui su kolega, dirbančiu toje šalyje, kurioje yra pirkėjas / pardavėjas, sandorio šalims būtų pateikiama esminė su nekilnojamojo turto sandoriu susijusi informacija. Šioje procedūroje pradėjus taikyti elektronines priemones, notaras galėtų greičiau parengti pirkimo-pardavimo sandorį ir sėkmingai užbaigti procedūrą. Tačiau tai būtų tvarkoma garantuojant teisinį patikimumą ir nereikalaujant, kad būtų derinamos nacionalinių daiktinės ir kadastro teisių nuostatos. Projektas remiasi galiojančia *lex rei sitae*.

3. Notariatų tarptautinis bendradarbiavimas ir mokymas

2007 m. CNUE, atlikusi savo narių notariatų nacionalinių deontologijos taisyklių analizę, nusprendė bendras taisykles susisteminti ir įtvirtinti Europos notarų elgesio kodekse, be kita ko, numatant, kad CNUE notariatai nariai bendradarbiauja ir keičiasi patirtimi, o notaras, tvirtindamas tarptautinio pobūdžio sandorį, gali kreiptis į kitos valstybės notarą per CNUE administruojamą Europos notarų tinklą (toliau – ENN⁴⁷). Kiekvienas ENN narys yra paskyręs savo atstovą, atsakingą už savo valstybės notarų gaunamų paklausimų persiuntimą. Šiam tikslui nuo 2009 m. veikia internetinė ENN atstovų paklausimų programa (angl. *ENN Online form*), kuria persiunčiami paklausimai. Joje taip pat sisteminami gauti atsakymai, kaupiama statistika. 2009–2011 m. per ENN

43 Ang. *European Land Registry Association* – Europos žemės registų asociacija. Tai tarptautinė ne pelno siekianti organizacija. Pagrindinis asociacijos tikslas – žemės registravimo svarbos nekilnojamojo turto ir kapitalo rinkoje suvokimas ir didinimas.

44 Ang. *Cross Border Electronic Conveyancing Conference* – Tarptautinio elektroninio nuosavybės perdavimo konferencija.

45 Ang. *Cross Border Registration of the Land Registers* – Nekilnojamojo turto registracijos be sienų.

46 Ang. *Facilitating real estate transactions in Europe* – Nekilnojamojo turto sandorių palengvinimas Europoje.

47 Angl. *European Notarial Network*. ENN veikia nuo 2007 m. lapkričio 1 d. ENN pagrindinis uždavinys – pagreitinti teises procedūras, su kuriomis susiduria notariatai, sprenddami klausimus, susijusius su kita Europos Sąjungos valstybe nare. Tai paveldėjimas, bendrovės steigimas, vedybų sutartys ar bet kuris kitas atvejis, turintis tarptautinį pobūdį. ENN, kaip ir CNUE, priklauso 21 Europos Sąjungos valstybės narės notariatas ir Kroatijos notariatas. Daugiau informacijos žr. <<http://www.enn-rne.eu/>>.

buvo išsiųsti 73 Lietuvos notarų paklausimai, atsakyta į 30 paklausimų, gautų iš kitų Europos Sąjungos valstybių narių (ir / ar Kroatijos) notarų.

Europos notariatų iniciatyva 2005 m. buvo įkurta Europos testamentų registro tinklo asociacija (toliau – ENRWA⁴⁸). Asociacijos veiklos tikslas – bendradarbiauti Europos teisinėje erdvėje paveldėjimo teisės srityje ir skatinti testamentų abipusį pripažinimą, palengvinti testamentų ir kitų dokumentų, patvirtintų notariškai, paiešką.

CNUE duomenimis, Europos Sąjungoje kasmet pradama apie pusę milijono tarptautinio pobūdžio paveldėjimo bylų, kuriose paveldimas turtas vertintinas daugiau kaip 120 mlrd. eurų. Europos Komisija, siekdama derinti tarptautinę privatinę teisę, 2009 m. pateikė pasiūlymą dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo pradėjimo naudoti⁴⁹. Lietuvos notarų rūmai palaikė siūlomą kaip pagrindinį paskutinės gyvenamosios vietos kriterijų, pagal kurį nustatoma jurisdikcija paveldėjimo bylose bei paveldėjimui taikytina teisė. Reglamentas⁵⁰ priimtas 2012 m. liepos 4 d. ir visa apimtimi bus pradėtas taikyti nuo 2015 m. rugpjūčio 17 d. Pagal šį reglamentą visose Europos Sąjungos valstybėse narėse, išskyrus Daniją, Jungtinę Karalystę ir Airiją, bus nustatoma, kokia teise turi būti vadovaujama tarptautinio paveldėjimo atvejais. Europos Sąjungos kolizinės teisės akte pirmą kartą be išlygų įtvirtintas *lex rei sitae* principas. Įgyvendinus Reglamentą notaro (teismo) išduotas paveldėjimo teisės liudijimas (Europos paveldėjimo sertifikatas) bus automatiškai pripažįstamas visose Europos Sąjungos valstybėse narėse ir garantuos įpėdinių pagal įstatymą ar testamentą statusą, testamentų vykdytojų ir palikimo administratorių įgaliojimus.

Siekdama palengvinti Europos Sąjungos notarų tarpusavio bendradarbiavimą ir keitimąsi informacija, taip pat notarų paslaugų prieinamumą visoje Europos Sąjungos teritorijoje, CNUE yra sukūrusi internetinį Europos notarų katalogą (toliau – EDN⁵¹), kuriame skelbiami visų Europos Sąjungos valstybių notarų ir jų biurų kontaktiniai duomenys.

Siekiant nuolat keistis aktuali informacija, aktyviai dalyvauti priimant naujausius Europos Sąjungos teisės aktus, reglamentuojančius notariato veiklą, CNUE nuolat veikia šios darbo grupės: Europos autentiškas dokumentas, Europos sutarčių teisė, Hipotekos teisė, Mediacija, Profesinės kvalifikacijos, Kova prieš pinigų plovimą, Notarų socialinė sauga ir kt. CNUE taip pat rūpinasi notarų mokymu ir kvalifikacijos kėlimu, nuolat veikia Profesinės kvalifikacijos grupė, kuriamos įvairios internetinės programos,

48 Angl. *European Network of Wills Association*.

49 KOM(2009) 154 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-29]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0154:FIN:LT:PDF>>.

50 2012 m. liepos 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 650/2012 dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų paveldėjimo klausimais pripažinimo ir vykdymo bei autentiškų dokumentų paveldėjimo klausimais priėmimo ir vykdymo bei dėl Europos paveldėjimo pažymėjimo sukūrimo. [2012] OL L 201.

51 Angl. *European Directory of Notaries*. Daugiau informacijos žr. <www.notaries-directory.eu>.

pavyzdžiui, Forumas teisiniams mokymams, Europos notarų akademija, Tarptautinis notarinių tyrimų institutas.

UINL yra pateiktas pasiūlymas dėl pasaulinio notarų – ekspertų tinklo sukūrimo. Siūloma, jog jais galėtų būti neseniai į pensiją išėję notariai, kurie galėtų dirbti kaip ekspertai, pavyzdžiui, Pasaulio banko ar kitų organizacijų užsakymu. UINL mastu notarų kvalifikacija rūpinasi kontinentinės ir tarptautinės komisijos: Nuolatinis notarų mainų biuras, Tarptautinio notarų bendradarbiavimo komisija, Patariamoji komisija, Notarų profesinės etikos komisija ir kt.; taip pat darbo grupės: Notarinis dokumento tvirtinimas, Notarų tinklas ir notariniai dokumentai, kt.

Lietuvos notarų rūmai taip pat aktyviai bendradarbiauja su Lietuvos aukštosiomis mokyklomis⁵². Bendradarbiaujant su akademinė bendruomene, keičiamasi teisės žiniomis ir patirtimi, organizuojami bendri renginiai, mokslininkai skaito paskaitas notarams, universitetų studentams sudarytos galimybės atlikti mokomąją teisinę praktiką Lietuvos notarų rūmuose ir notarų biuruose.

Išvados

Notaras visada buvo ir bus ne tik konkrečių teisinių funkcijų atlikėjas, bet ir asmuo, darantis nemažą įtaką žmonių socialinei savijautai ir teisinių santykių stabilumui.

Lotyniškojo notariato, kuriam nuo 1992 m. priklauso ir Lietuvos notariatas, tikslas – esminius šiuolaikinės visuomenės poreikius – teisinio saugumo, teisminių priemonių mažinimo, skaidrumo, tinkamos kompetencijos ir pan., atitinkančio notariato ekonominės ir socialinės naudos skleidimas.

Valstybė bendruosius poreikius atitinkančią veiklą turėtų perleisti vykdyti savo kontroliuojamoms institucijoms, kurios turi būti prižiūrimos, tačiau neturi kainuoti biudžeto lėšų ir valstybė neturi būti už jas atsakinga. Tokiai veiklai priklauso ir ne ginčo teisė, todėl per notarams valstybės numatytas ir jų atliekamas funkcijas įgyvendinama viešojo ir privataus sektoriaus partnerystė šiandien išgyvena atgimimą. Siekiant ir toliau gerinti viešojo ir privataus sektoriaus partnerystę, valstybė nuolat turėtų persvarstyti naujų funkcijų perdavimo notarams, kaip valstybės įgaliotiems asmenims, galimybes. Tai ne tik gerintų teisinių paslaugų prieinamumą visuomenei bei verslui, bet ir leistų taupyti biudžeto lėšas, atsisakant valstybei nebūdingų ir su valstybės valdymu nesusijusių paslaugų administravimo.

Ypatingai turi būti apgalvota ir paruošta pokyčio „notaras be sienų“ tinkamo teisinio reguliavimo ir praktinio įgyvendinimo sistema. Gebėjimas veikti, peržengiant vienos šalies teisinę tvarką, yra ne tik vienas aktualiausių šiuolaikinio notariato uždavinių, bet ir galimybė notariatui užimti svarbią vietą kosmopolitiškoje ateities visuomenėje.

52 2001 m. sausio 4 d. Lietuvos notarų rūmai pasirašė bendradarbiavimo sutartį su Vilniaus universiteto Teisės fakultetu; 2003 m. sausio 28 d. pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Lietuvos teisės universiteto (šiuo metu – Mykolo Romerio universitetas) Teisės fakultetu; 2010 m. vasario 5 d. pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakultetu; 2013 m. vasario 7 d. pasirašyta bendradarbiavimo sutartis su Kazimiero Simonavičiaus universitetu.

Atsižvelgiant į tai, kad nacionalinės pilietybės reikalavimas notarams ESTT buvo pripažintas kaip pažeidžiantis įsisteigimo laisvę, nuo 2012 m. sausio 6 d. notaru, notaro atstovu ir kandidatu į notarus (asesoriumi) Lietuvoje gali tapti ne tik Lietuvos Respublikos, bet ir kitų Europos Sąjungos valstybių narių, Europos ekonominės erdvės susitarimą pasirašiusios valstybės ar Šveicarijos Konfederacijos piliečiai, mokantys valstybinę lietuvių kalbą.

Viena iš būtinų prielaidų sėkmingam šiuolaikinio pažangaus notaro funkcionavimui yra operatyvus ir patikimas notarinių veiksmų atlikimo perkėlimas į elektroninę erdvę. Tačiau nepaisant to, kad į elektroninę erdvę perkeliama vis daugiau notarinių veiksmų, turi išlikti tiesioginis notaro ir kliento ryšys bei notaro teisinė kontrolė, o e. notaras jokiū būdu neturi reikšti notariškai tvirtinamų autentiškų dokumentų, kurie vis plačiau juda ir yra pripažįstami kitose valstybėse, teisinio patikimumo sumažėjimo.

Literatūra

- ESTT byla *Colegio de Oficiales de la Marina Mercante Española v Administración del Estado* Nr. C-405/01.
- ESTT byla *Komisija prieš Belgiją* Nr. C-47/08.
- ESTT byla *Komisija prieš Prancūziją* Nr. C-50/08.
- ESTT byla *Komisija prieš Liuksemburgą* Nr. C-51/08.
- ESTT byla *Komisija prieš Portugaliją* Nr. C-52/08.
- ESTT byla *Komisija prieš Austriją* Nr. C-53/08.
- ESTT byla *Komisija prieš Vokietiją* Nr. C-54/08.
- ESTT byla *Komisija prieš Graikiją* Nr. C-61/08.
- Europos Bendrijos steigimo sutartis (Suvestinė redakcija). [2002] OL C 340.
- Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija. [2012] OL C 326.
- Europos Komisijos žalioji knyga „Mažiau administracinių formalumų piliečiams Skatinti laisvą viešųjų dokumentų judėjimą ir civilinės būklės dokumentų pasekmių pripažinimą“. KOM(2010) 747 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-29]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0747:FIN:LT:PDF>>.
- Europos Komisijos Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl bendrosios Europos pirkimo – pardavimo sutarčių teisės. KOM(2011) 635 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-29]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0635:FIN:lt:PDF>>.
- Europos Komisija Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos reglamento dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo sprendimų ir autentiškų aktų, susijusių su paveldėjimu, pripažinimo bei vykdymo ir Europos paveldėjimo pažymėjimo pradėjimo naudoti. KOM(2009) 154 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-29]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0154:FIN:LT:PDF>>.
- Europos teisės departamentas prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-29]. <http://www.etd.lt/popup2.php?m_news_id=140&tmpl_name=m_news_print_form>.
- Europos Komisijos pasiūlymas dėl Tarybos reglamento dėl Europos privačios bendrovės statuto. KOM(2008) 396 galutinis [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-08-29]. <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0396:FIN:LT:PDF>>.
- Gaivenis, V. Notaras šiandienos teisinėje sistemoje. *Justitia*. 1999, 1-6:15.
- Gaivenis, V. Nuo raštininko iki notaro. Vilnius: R. Paknio leidykla, 2007.

- Götte, T. Europos Sąjungos notariatų tarybos veikla, tarptautinio bendradarbiavimo nau-
da ir tarybos įnašas stiprinant pagrindinius
lotyniškojo notariato principus. Pranešimas
perskaitytas 2012 m. gruodžio 1 d. tarptau-
tinėje konferencijoje „Teisė, atsakomybė,
patikimumas“. *Notariatas*. 2013, 15.
- Generalinio advokato *Pedro Cruz Villalon* 2010
m. rugsėjo 14 d. išvada [interaktyvus]. [žiū-
rėta 2013-08-29]. <[http://curia.europa.eu/
juris/document/document.jsf?text=&docid=
78700&pageIndex=0&doclang=lt&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2023382](http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=78700&pageIndex=0&doclang=lt&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2023382)>.
- Juridinių asmenų registro nuostatai, patvirtinti
Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m.
lapkričio 12 d. nutarimu Nr. 1407. *Valstybės
žinios*. 2003, Nr. 107-4810.
- Karpavičienė, J. *Lietuvos notariato istorija*.
Vilnius: R. Paknio leidykla, 2012.
- 2012 m. liepos 4 d. Europos Parlamento ir Ta-
rybos reglamentas (ES) Nr. 650/2012 dėl
jurisdikcijos, taikytinos teisės, teismo spren-
dimų paveldėjimo klausimais pripažinimo ir
vykdymo bei autentiškų dokumentų pavel-
dėjimo klausimais priėmimo ir vykdymo bei
dėl Europos paveldėjimo pažymėjimo sukū-
rimo. [2012] OL L 201.
- 1976 m. Konvencija dėl išrašų iš civilinės būk-
lės aktų įrašų išdavimo įvairiomis kalbomis.
Valstybės žinios. 2010, Nr. 8-339.
- Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. *Vals-
tybės žinios*. 1992, Nr. 28-810.
- 2012 m. balandžio 19 d. Lietuvos Respublikos
notariato įstatymo 3, 19, 22, 23 straipsnių
pakeitimo ir įstatymo papildymo 19¹ straips-
niu įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012. Nr.
50-2444.
- Lietuvos Respublikos notariato įstatymo 3,
15(1), 22, 23, 36, 56 straipsnių pakeitimo ir
papildymo įstatymas Nr. XI-1916. *Valstybės
žinios*. 2012, Nr.4-114.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas
„Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės
2003 m. lapkričio 12 d. nutarimo Nr. 1407
„Dėl Juridinių asmenų registro įsteigimo ir
juridinių asmenų registro nuostatų patvirti-
nimo“ pakeitimo“ Nr. 1441. *Valstybės ži-
nios*. 2009, Nr. 135-5882.
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas
Nr. 701 „Dėl Lietuvos Respublikos Vy-
riausybės 2003 m. lapkričio 12 d. nutarimo
Nr. 1407 „Dėl Juridinių asmenų registro
įsteigimo ir juridinių asmenų registro nuos-
tatų patvirtinimo“ pakeitimo“. *Valstybės ži-
nios*. 2011, Nr. 75 – 3612.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo
2008 m. sausio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos
Respublikos antstolių įstatymo 45 straipsnio
3, 5 dalių atitikties Lietuvos Respubli-
kos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2008,
Nr. 4-136.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo
2010 m. kovo 22 d. nutarimas „Dėl Lietuvos
Respublikos notariato įstatymo 23 straipsnio
3 dalies (2003 m. sausio 23 d. redakcija) ati-
tikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2010, Nr. 34-1620.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. balan-
džio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-
3-264/2008.
- 1994 m. sausio 18 d. Europos Parlamento re-
zoliucija.
- 2006 m. kovo 23 d. Europos Parlamento rezo-
liucija.
- Nekrošius, V. Pranešimo, perskaityto Lietuvos
notarų rūmų, Koblenco (Vokietija) notarų
rūmų ir Nacionalinio muziejaus Lietuvos
Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų
kolokviume „Notariatas ir viešasis intere-
sas“ 2011 m. lapkričio 28 d. Vilniuje tezės.
Notariatas. 2012, 13.
- Notarų gyventojams teikiamų teisinių paslau-
gų poreikių vertinimo metodika, patvirtinta
Lietuvos Respublikos teisingumo ministro
2006 m. gruodžio 28 d. įsakymu Nr. 1R-481.
Valstybės žinios. 2007, Nr. 2-94.
- Report on European judicial systems [inter-
aktyvus]. [žiūrėta 2013-08-29]. <E-
dition2008//[http://wcd.coc.int/ViewDoc.
jsp?id=1336209#p18881_486910](http://wcd.coc.int/ViewDoc.jsp?id=1336209#p18881_486910)>.
- Tarptautinės lotyniškojo notariato sąjungos
(UINL) Europos reikalų komisijos (CAE)

plenarinės sesijos, vykusios 2010 m. gegužės 21–22 d., medžiaga (nepublikuota).
Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. [2012] OL C 326.
Woschnak, K. Notariatas Europos Sąjungoje. Padėtis Europoje: iššūkiai ir profesinės stra-

tegijos gairės. Tarptautinės konferencijos, vykusios 2004 m. vasario 12 d., medžiaga. Lietuvos notariato uždaviniai Lietuvos Respublikai tapus Europos Sąjungos nare. Lietuvos notarų rūmai, 2004.

NOTARY TOPICALITIES

Laura Gumuliauskienė, Dalija Svirbutienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article overlooks the topicality of today's notariat – the experience, challenges and perspectives within the context of the Lithuanian law system, taking into account the tendencies of notaries legal regulations in the European Union and the rest of the world. The article also discusses the very controversial request that has reached the Court of Justice of the European Union, regarding the requirement of citizenship for the notary, the diversity of the notary's functions, the conception of e-notary, the increase of notarial services at an international level and the latest initiatives of the European Union in the legal regulation of the activities of notaries.*

In 2012, when the independent Notariat of Lithuania celebrated its 20th anniversary, a staggering 86% of respondents fully trusted in notaries. However, the authority of notaries depends not only on the notaries themselves, but also on other government institutions, officials and politicians.

The goal of the Latin Notariat, a member of which the Lithuanian Notariat has been since 1992, is to spread the main needs of a modern society – legal security, the reduction of judicial measures, transparency, etc.

Through the delegated functions by the states for the notaries, the partnership of the public and private sectors is going through a rebirth. The state should constantly overlook the possibility to transmit new functions to the notaries, as they are authorized persons of the state. This would not only increase the availability of legal services to the society, but also save the budget by helping to terminate unnecessary administrative services with the state.

Special attention and preparations must be appointed to the “cross border notary” system. The ability to act by overstepping legal systems of other states is not only one of the most relevant tasks of the modern notaries, but also a chance for the Notariat to take up an important place in the future society.

One of the necessary assumptions for a successful notary functioning is the transfer of operative and reliable notary actions to the cyberspace. However, by all means e-notary should not mean that the quality and legal reliability of authentic instrument will decrease.

Keywords: notary, Latin notariat, authentic document, notarial deed.

Laura Gumuliauskienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės justicijos instituto docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: tarptautinis ir Europos Sąjungos civilinis procesas, užsienio teismų sprendimų ir autentiškų dokumentų pripažinimas ir vykdymas, notariatas.

Laura Gumuliauskienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of Civil Justice, Associate Professor. Research interests: International and European civil procedure, recognition and enforcement of foreign judgments and authentic instruments, notariat.

Dalija Svirbutienė, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Civilinės justicijos instituto lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: notariato teisė, šeimos teisė, daiktinė teisė.

Dalija Svirbutienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Institute of Civil Justice, Lecturer. Research interests: notariat law, family law, property law.